

Inleiding en verantwoording

Waarom een register van kerkelijke goedkeuringen?

Onderzoek dat gebaseerd is op drukwerk is omwille van de bruikbaarheid van dit type bron gebaat bij kennis van alle beschikbare informatie rond het proces van productie, distributie en receptie van het betrokken drukwerk. De beschrijving van drukwerk in bibliotheekcatalogi en zeker in de short title catalogi biedt in dit verband een solide grondslag, maar is zeker niet uitputtend en schiet bij herhaaldelijk herdrukt werk zelfs tekort om het beschrevene te identificeren. Een belangrijke, nog te vaak onbenut gelaten bron van aanvullende informatie is de neerslag van de werking van de kerkelijke precensuur die vanaf het midden van de zestiende tot het midden van de twintigste eeuw gefunctioneerd heeft bij al het drukwerk dat geacht werd voor kerk en godsdienst relevant te zijn. Zie voor een uitvoeriger betoog hierover: Theo Clemens, 'Met dank aan de censor: de informatieve waarde van precensuursporen in katholiek drukwerk uit de Nederlanden', in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis*, 13 (2006), p. 7-31.

Het fundament

Bij de opbouw van het register is gebruik gemaakt van gegevens die reeds door anderen zijn gepubliceerd of afkomstig waren uit eigen onderzoek. Tot nu toe zijn de onderstaande publicaties verwerkt. Bij volgende versies zal de lijst telkens worden aangepast aan de actuele stand van zaken en zullen ook eventuele bijdragen van anderen worden vermeld.

Augustin De Backer, *Essai bibliographique sur le livre De Imitatione Christi*. Luik, 1864 (met herdruk in Amsterdam 1966).

- Verwerkt zijn de goedkeuringen voor uitgaven in de Nederlandse taal van 1550 tot 1850.

Th. Clemens, *De godsdienstigheid in de Nederlanden in de spiegel van de katholieke kerkboeken 1680-1840* (Tilburg, 1988, 2 dln.)

- Biedt in dl 2 per titel goedkeuringsinformatie
- De gegevens zijn opnieuw gecontroleerd en, waar dat mogelijk was, aangevuld met enkele oudere of jongere keuringen die destijds niet meer pasten in de database over de periode 1680-1840.
- Alleen de 'nieuwe' goedkeuringen uit nog bewaarde boeken zijn verwerkt.
- Aanvullend ten opzicht van het proefschrift is dat in het register ook de keuringen van staatswege, de ordesoedkeuringen en de keuren uit het buitenland verwerkt zijn, evenals informatie die na 1988 verzameld is.

Th. Clemens, 'Liturgy and piety in the Netherlands during the seventeenth and eighteenth centuries' in: Charles Caspers and Marc Schneiders, *Omnies circumadstantes. Contributions towards the history of the role of the people in the liturgy* (Kampen, 1990), p. 197-217.

- Met goedkeuringen in de lijst van uitgaven op p. 212-217.

Th. Clemens, 'Petrus Dens en de Mechelse theologie' in: Jan Jacobs (red.), *Boeken als bron: opstellen aangeboden aan dr. Marcel Gielis bij gelegenheid van zijn vijftienvigjarig dienstjubileum aan de Theologische Faculteit Tilburg* (Tilburg, 2001), p. 69-90.

- De goedkeuringen van de oudste drukken staan bijeen op p. 85-90.

Th. Clemens, 'De uitgavegeschiedenis van het kerkboek de *Christelyke onderwysingen en gebeden* en de implicaties ervan voor de geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden (1685-1894)' in: *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*, 27(1985), p. 215-253.

- De goedkeuringen staan bijeen op p. 248-249
- Op 250-253 is een op goedkeuringen gebaseerde stamboom opgemaakt.

Th. Clemens, 'Een verkennend onderzoek naar de waardering voor de *Imitatio Christi* in de Nederlanden tussen 1600 en 1800, in het bijzonder onder katholieken' in: P. Bange e.a. (red.), *De doorwerking van de Moderne Devotie: Windesheim 1387-1987. Voordrachten gehouden tijdens het Windesheim Symposium 15-17 oktober 1987* (Hilversum, 1988), p. 217-231.

- Gebaseerd op Willem Audenaert, *Thomas a Kempis De imitatione Christi en andere werken: een short-title catalogus van de 17de en 18de eeuwse drukken in de bibliotheken van Nederlandstalig België* (Leuven, 1985) en op een fichier van *Navolging* uitgaven die bewaard worden in Nederlandse bibliotheken.
- Betreft alleen de vertalingen in het Nederlands.

Hans Storme en Nicole Bostyn, *Repertorium en inleidende studie van uitgegeven predikatieboeken uit de 17de en de 18de eeuw (bisdommen Antwerpen, Brugge, Gent, Leper en Mechelen)*. Leuven, 1982, 4 dln.

- De goedkeuringsgegevens staan in de delen 2-4.

De opzet van het register

De goedkeuringen die in het register zijn opgenomen zijn gekoppeld aan gegevens die afkomstig zijn van de oudste nog bewaarde druk met de betreffende keur. De gegevens over de keur en over het drukwerk waarin ze zijn aangetroffen zijn verwerkt in de vorm van een tabel. Deze tabel is voorzien van kopjes die enige toelichting behoeven.

Auteur

Als van een werk de auteur bekend is, staat diens naam of staan de letters waarachter de auteur zich verscholen heeft in de eerste kolom. Varianten in de naamgeving zijn herleid tot één modelnaam. Gegevens over de voornaam zijn omwille van de beperkte ruimte meestal afgekort, als en voor zover de herkenbaarheid dat toeliet.

Orde

Omdat leden van ordes en congregaties volgens de regels ook te maken hadden met precensuur binnen eigen kring, is genoteerd tot welke religieuze organisatie iemand behoort heeft.

Korte titel

Van de volledige titel is steeds een verkorte versie opgenomen. Daarbij is systematisch het openingslidwoord weggelaten en voor het overige gestreefd naar herkenbaarheid. Omdat variatie in spelling vaak meer verscheidenheid suggereert dan er in werkelijkheid was en titels bovendien maar een beperkte waarde blijken te hebben gehad, is gekozen voor uniforme titelwoorden met ingebouwde variatie. Zie bijvoorbeeld *christely(c)ke*, *onderwy(s/z)ing(e)*, *gebeden*. In computercatalogi kunnen deze variaties worden opgevangen door middel van zogenaamde 'wild cards' als * en ?. Verder is soms genoteerd wie de vertaler of bewerker is geweest of in welke combinatie de titel is aangetroffen.

Drukplaats

De plaatsnamen zijn vernederlandst, uniform gemaakt en herleid tot compacte modelnamen. Doel ervan is het verkrijgen van bestand waarin wat in beginsel gelijk is, bij ordening op alfabet ook bij elkaar wordt geplaatst.

Drukker

De namen van de drukkers zijn doorgaans vernederlandst en eenvormig gemaakt, opnieuw omwille van de ordening van het materiaal.

Type jaar

Al het drukwerk is gedateerd. De letter in de kolom van het *type jaar* geeft aan waaraan het jaartal ontleend is: Colofon, Goedkeuring, Kalender of tafel van wisselende feestdagen, Recensie, Titelblad, Voorwoord en het midden van de periode waarin de betreffende drukker Werkzaam was of betrokken drukwerk geleverd kan hebben (zie hieronder tabel 1). Bij de toekenning van het jaartype geldt als voorrangvolgorde: T, C, K, R, G/V, W.

Omvang

Onder 'omvang' staat de laatste genummerde bladzijde van het hoofddeel van het betrokken drukwerk. Als de notering gebaseerd is op een onvolledig exemplaar, is de laatste nog wel aanwezige genummerde bladzijde genoteerd met daarachter een plusteken om aan te geven dat de informatie over de omvang nog moet worden bijgesteld, zodra een volledig exemplaar kan worden geraadpleegd.

F nr

F.nr. staat voor fondsnummer. Vooral voor herhaaldelijk herdrukt devotioneel drukwerk uit de 19e eeuw is het fondsnummer belangrijker dan de titel, omdat het niet ongebruikelijk was om hetzelfde drukwerk onder meer dan één titel aan te bieden.

Type keur

Door middel van een lettercode is aangegeven waarop de keuringsgegevens in de kolommen die volgen betrekking hebben. Zie voor tabel 2 voor verklaring van de codes.

Censor

De namen, c.q. lettercombinaties van de censoren zijn uniform genoteerd om aldus het werk van dezelfde persoon bij elkaar te krijgen. Waar dat nodig en mogelijk was zijn de gegevens aangevuld en lettercombinaties opgelost.

Datum

De datum is omwille van de sorteerbaarheid genoteerd in de volgorde jaar/maand/dag.

Keurplaats.

De plaatsnamen zijn vernederlandst, uniform gemaakt en herleid tot compacte modelnamen. Doel ervan is het verkrijgen van bestand waarin wat in beginsel gelijk is, bij ordening op alfabet ook bij elkaar wordt geplaatst.

De verschillende versies van het register

Om de informatie die in het goedkeuringenregister besloten ligt te ontsluiten, worden van de gegevens vijf verschillende sorteringen aangeboden.

1. *Op censor, keuringsdatum en jaar*

Deze sortering biedt een naamlijst van censoren, geeft een overzicht van hun keuringsactiviteiten en verschaft een indicatie van de tijd en de plaats(en) waarin deze hebben plaatsgevonden. Daardoor ontstaat onder meer de mogelijkheid om ongedateerde goedkeuringen zonder datum en plaats toch, al is het maar bij benadering, te situeren.

2. *Op goedkeuringsdatum, korte titel en het jaar van uitgave.*

Aan de hand hiervan kan snel worden nagegaan of een keur bekend is, bij welke titel(s) de keur hoort en ze wellicht al gebruikt is voor andere titels en/of uitgaven. Aan de hand van de lijst kan drukwerk waarvan het titelblad verdwenen is maar de goedkeuring bewaard is gebleven, alsnog van een titel worden voorzien.

3. *Op auteur, titel en jaar.*

In deze orde is het register vooral bruikbaar om van drukwerk met meer dan één goedkeuring alle goedkeuringsgegevens te groeperen. Tevens verschaft deze versie van het register aanknopingspunten voor onderzoek naar de uitgavegeschiedenis van veelvuldig herdrukte werken.

4. *Op korte titel, keurdatum en jaar van uitgave.*

Door alleen op de korte titel te sorteren komen de werken bij elkaar die soms wel en soms niet van een auteursnaam zijn uitgegeven.

5. *Op keurplaats, keurdatum en korte titel*

Door op keurplaats en keurdatum te sorteren ontstaat een lijst die inzicht geeft in de keuringsactiviteiten per plaats en de variaties daarin in de loop van de tijd.

De betrouwbaarheid van de informatie

De keuren zijn niet zonder meer betrouwbaar. Soms wordt in de goedkeuringstekst een andere titel genoemd dan die van het werk waarin de keur wordt aangetroffen. Soms is de keuringsdatum weggelaten of dateert deze van na het overlijden van de opgevoerde censor. Een algemene stelregel is dat de keuringsgegevens het meest betrouwbaar zijn als het drukjaar en het keuringsjaar overeenstemmen en de drukplaats ligt binnen de grenzen van het keuringsdistrict. Als een goedkeuring langer en/of door meer drukkers gebruikt is, stijgt doorgaans de kans op verbastering. Verder kan het gebruik van een zelfde goedkeuring voor verschillende titels duiden op een inhoudelijk gelijkheid of op een onderlinge verwantschap. Het is dan echter ook mogelijk dat zo'n goedkeuring onbetrouwbaar is, zeker als de omvang van de betrokken werken sterk verschilt.

Werk in uitvoering van iedereen voor iedereen

Het is de bedoeling het register steeds verder te uit te breiden, bij voorkeur met aanvullingen uit andere genres. Het register dat nu wordt gepresenteerd is nog maar het begin van een werk in uitvoering. Bijdragen van andere onderzoekers zijn van harte welkom en zullen ook worden vermeld in de verantwoording van de inhoud. Omwille van de verwerking ervan wordt wel gevraagd de informatie in de tabelvorm van het register aan te leveren en daarbij de bovenstaande aanwijzingen voor de opzet van het register te volgen. Naarmate het werk vordert zal het belang van register voor boekhistorisch onderzoek toenemen. Nu al echter kan

het functioneren als een werkinstrument bij het zichtbaar maken van de goedkeuringspraktijk, het dateren en localiseren van censoren en het identificeren van drukwerk.

Verklaring van afkortingen en tekens

[info]	informatie die door de samensteller is toegevoegd.
info []	informatie die door de samensteller is toegevoegd maar omwille van de sortering op alfabet niet zelf tussen haakjes geplaatst is.
i.c.m.	In combinatie met
z.d.	Zonder datum
z.j.	Zonder jaar

Tabel 1: Afkortingen in de kolommen ‘type jaar’ en ‘opmerkingen’

Type Jaar	Verklaring van de afkorting
C	Colofon
F	Frontispice
G	Goedkeuring
Gg	Goedkeuring geldt:
Gr lett	Grote letter
H	Hoogte
K	Kalender of tafel van wisselende feestdagen
R	Recensie
T	Titelblad
Tkt	Te koop te
T-uitg	Titelbladuitgave
V	Voorwoord
W	Werkzaam rond:
zT	Zonder (eigen) titelblad

Tabel 2: Afkortingen in de kolom ‘keurcode’

Keurcode	Verklaring van de afkorting
BC	Oorspronkelijke keur voor werk uit buitenland [te combineren met andere codes]
BCB	Keur uit buitenlands kerkdistrict
BCR	Buitenlandse censor van staatswege
BIC	Buitenlandse keur vanwege de Inquisitie
BOC	Buitenlandse ordeskeur
BOF	Buitenlandse Ordes Facultas tot drukken
BOL	Buitenlandse Ordes Licentie
BUC	Keur waarbij verwezen wordt naar functie aan een universiteit buiten de Nederlanden
C	Censor zonder duidelijke band met district van productie
CA	Censor apostolicus: met Romeinse aanstelling
CAR	Censor apostolicus et regius : met aanstelling van kerk en staat
CB	Censor van het bisdom, c.q. het kerkdistrict
CR	Censor van staatswege
OC	Ordeskeur
OF	Ordeskeur: facultas of oorlof
OL	Ordeslicentie
P	Privilege (bij gebrek aan of ter aanvulling op de keuringsgegevens)
R	Romeinse keur
U	Keur waarbij verwezen wordt naar functie aan universiteit